

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1026404/19

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב צבי בירנבאום – אב"ד, הרב אריה אוריאל, הרב נפתלי הייזלר

(ע"י ב"כ עו"ד רבקה שורץ)

התובעת: פלונית

נגד

(ע"י ב"כ עו"ד אברהם יצחק וייס)

הנתבע: פלוני

הנדון: קביעת גדר חיוב האב במזונות קטנים מעל גיל שש, על פי שיטת הרשב"א.

פסק דין

תיק זה נידון בפני הרכבים שונים. ביום 19.11.2020 ניתנה החלטת ביה"ד הגדול המעבירה את הטיפול בתיק למותב דידן.

קצרה היריעה מלתאר את השתלשלות התיק לפני שעבר הטיפול אלינו, וכן אין בכך צורך כפי שיובהר לקמן.

נסקור רק את העניינים הנצרכים להכרעה, ואלו הם:

א. מזונות הילדים, ומחציות.

ב. חובות

ג. חלוקת מיטלטלין.

פסק הדין שלפנינו יעסוק בנושא המזונות. בעניין החובות וחלוקת המיטלטלין תינתן החלטה נפרדת.

מזונות ילדים

הצדדים גרושים מיום 04.08.2016 ולהם חמישה ילדים. מתוכם אחת בגירה.

בהחלטות קודמות נקבע סך המזונות על 4000 ₪, שהועלה לאחר מכן לסך 5000 ₪. משבגרה הבת [ש], חזר הסכום ל 4000 ₪ לחודש עבור ארבעה ילדים.

ביה"ד הגדול בהחלטה הנ"ל ביטל את ההחלטות הקודמות, תוך קביעה כי הסכומים שנקבעו ישמשו כמזונות זמניים, ומותב דידן יקבע את סכום המזונות הקבועים.

טענות הגרושה

ההסכם שעליו חתמה עובר לגירושין נחתם מתוך לחץ וללא שנערכה בדיקה יסודית מהם צרכי הילדים. נקבעה משמורת משותפת. סכום המזונות נקבע על בסיס ההסכמה למשמורת משותפת. כשלאחר מכן, נוצרו נסיבות וביה"ד הגדול ביטל בפועל את המשמורת המשותפת. ואף הורה כי לאישה זכות לבקש כי ביה"ד ידון בהגדלת מזונות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האישה תובעת כי המזונות יוגדלו ואף למפרע מיום בקשתה – 13.11.2017. או לחילופין מיום החלטת ביה"ד הגדול – 01.2019.

האישה טוענת כי לאיש יכולת כלכלית לעמוד בהגדלת המזונות: רכש דירה זמן קצר לאחר הגירושין. דירתו הקודמת נרשמה על שם הוריו, אולם בפועל ההכנסות משכירות דירה זו משמשות את האיש, ומהן הוא משלם את סכום המזונות. ואילו משכורתה 6500 ₪. רכשה דירת 103 מ"ר תוך לקיחת משכנתא בהחזר חדשי של 6640 ₪.

טענות הגרוש

האישה חתמה מתוך מודעות על הסכם הגירושין שאושר בביה"ד קמא, ובו נקבע גובה המזונות. אין לקבל את טענתה כי חתמה מתוך לחץ לצורך קבלת הגט.

האישה לא ערערה על ההחלטה המאשרת את ההסכם וכן על ההחלטה שקבעה את גובה המזונות.

במקביל לבקשותיה החוזרות להגדלת המזונות, גורמת האישה לניכור הורי של הילדים כלפי אביהם.

הבעל טוען כי בפועל לא חל שינוי בזמני השהות, ולכן לא ברורה בקשת האם להגדלה מעבר לעשרים וחמש אחוזי שביה"ד קמא הגדילם.

מצבה הכלכלי של האם הוא משופר. טענותיה על מצבו הכלכלי של האב מוכחות, ובבעלותו דירה אחת כפי שמוכח ממסמכי טאבו שצורפו.

ילדי הצדדים הינם מעל לגיל שש שנים, וחיובו במזונות מדין צדקה פחות מחיובו כלפי ילדיו מנישואיו השניים שהם מקטני קטנים.

דיון והכרעה

לפנינו דיון מחודש בנושא מזונות הילדים. למרות שהצדדים האריכו לטעון הן בדיונים הן בסיכומים, אודות ההליכים וההחלטות בהרכבים הקודמים, הרי משניתנה החלטתו של ביה"ד הגדול המבטלת את ההחלטות שניתנו, וקובעת כי המשמורת המשותפת בטלה, חזר הדיון לנקודת המוצא בנושא חיוב האב במזונות הילדים, כסותם ומדורם. לפיכך דיון זה יעסוק ביסודות חיוב אב במזונות ולא בגלגולים הקודמים שהיו בתיק.

לקמן נביא את יסודות ההלכה בחיוב האב במזונות ילדיו בשלושה היבטים:

- א. עצם החיוב
- ב. שיעור החיוב
- ג. חיוב האב וחיוב האם

הואיל והדברים עתיקים וכבר האריכו קמאי למעינתם, והשדה נעבד והעלה ברכה, נביא רק את היסודות העיקריים בסוגיה.

א. חיוב האב במזונות הילדים הפחותים מגיל שש

במסכת כתובות דף ס"ה הביאו את דינו של רבי עולא:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש.

ראשית יש לדעת, כי רבו הדעות שחייב האב הוא חיוב מהתורה. אמנם יש הסוברים כי החיוב הוא מדרבנן או מתקנת המשנה.

דעת מדרש מכילתא דרבי ישמעאל משפטים, מסכתא דנזיקין פרשה א':

ויצאה אשתו עמו. רבי יצחק אומר, מי הביאה שהכתוב מוציאה, מה ת"ל "ויצאה אשתו עמו", מגיד שהוא חייב במזונותיה ובמזונות בניו, שנאמר – (ויקרא כה, מא) "ויצא מעמך הוא ובניו עמו", מכלל יציאה אתה למד על הכניסה. רבי יצחק אומר, מי הביאה שהכתוב מוציאה, מה ת"ל ויצאה אשתו עמו, מגיד שהוא חייב במזונותיה ובמזונות בניו, שנאמר – (ויקרא כה, מא) – "ויצא מעמך הוא ובניו עמו", מכלל יציאה אתה למד על הכניסה.

ובמסכת קידושין דף ד' איתא:

ואיצטריך למכתב קידושיה לאביה, ואיצטריך למכתב מעשה ידיה לאביה; דאי כתב רחמנא קידושיה לאביה, הוה אמינא משום דלא טרחא בהו, אבל מעשה ידיה דקא טרחא בהו – אימא דידה הוה; ואי אשמעינן מעשה ידיה, דקא מתזנא מיניה, אבל קידושיה דמעלמא קאתי לה. אימא דידה הוה, צריכא.

הרי שלמדו במדרש ובגמרא מהפסוק את חיוב המזונות.

ובחידושי חתם סופר (כתובות מ"ט) דייק בשינוי לשון התורה, שבפרשת משפטים, בעבד עברי היוצא מעבדותו בשמיטה לאחר שבע שנים, אמרה תורה – ויצאה אשתו עמו. בניו לא הוזכרו. ובפרשת בהר ביוצא ביובל אמרה תורה הוא ובניו עמו. משום שבפרשת משפטים מיירי ביוצא לאחר שבע שנים, והיו לו בנים עוד במכירתו, וביציאתו גדלו מעל לשש ושוב אינו חייב לזונם, הרי שנקט החתם סופר שחיובו במזון קטני קטנים מדאורייתא.

ועיין ב"ארעא דרבנן" מהדורה קמא מערכת אות מ' (סימן ת"ו) שכתב:

מזונות בניו הקטנים עד שש שנים. מדברי הרמב"ם נראה דחיובן מן התורה שכתב ז"ל, בפרק י"ב מהלכות אישות [הלכה י"ד] וז"ל:

כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזון בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, מכאן ואילך מאכילן עד שיגדלו כתקנת חכמים. (אמנם יש פירוש אחר בדברי הרב).

שיטת שניים מגדולי הראשונים שהחיוב אינו מדין תורה. עיין ברמב"ן שמות (פרשת משפטים, פרק כ"א פסוק ג) שחידש:

ואף על פי שלא היה הוא מחויב במזונותם מדין התורה, כמו שנתבאר בתלמוד בכתובות (מ"ט א), אבל כיון שדרך כל הארץ לפרנס אדם אשתו ובניו הקטנים צווה האל ברחמיו להיות הקונה כאב רחמן להם. וכוונת חכמים בבניו הבנים והבנות.

וכן שיטת תוספות (מסכת גיטין דף מ"ז, עמוד ב) בנוגע לשאלה האם מביא אדם ביכורים מפירות אשתו, שכתבו:

"ולביתך" – מלמד שאדם מביא בכורי אשתו. וא"ת והא מן התורה אין לבעל פירות בנכסי אשתו אלא תקנתא דרבנן בעלמא היא א"כ ע"כ גזירת הכתוב הוא. ויש לומר דרך נשים שנותנות פירות לבעליהן וכי האי גוונא איירי קרא וכענין זה אמרינן בריש קידושין (דף ד.) אי כתב רחמנא מעשה ידיה לאביה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דקא מיתזנא מיניה ואף על גב דמדאורייתא אינו חייב במזונות בתו אלא דאורחא דמילתא הוא שהוא זן אותה

ב. בגמרא בכתובות נפסק חיוב מזונות הילדים בשני מקומות. בקטני קטנים בדף סה, ומעל לגיל שש, תקנת אושא, בדף מ"ט, יובא לקמן.

הגמרא מביאה (כתובות דף ס"ה, ע"ב):

ואם היתה מניקה. דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש; כדרב אסי, דאמר רב אסי: קטן בן שש יוצא בעירוב אמו.

חיוב האב במזונות קטני קטנים נפסק להלכה ברמב"ם הלכות אישות פרק י"ב הלכה י"ד:

כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים.

וכן פסק בשו"ע אבן העזר סי' ע"א סעי' א:

חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם.

לכאורה, ישנו הבדל בין הרמב"ם לשו"ע. הרמב"ם פסק את החיוב לזון את בניו בצמידות לחובתו לזון את אשתו. השו"ע לא הביא את ההיקף ביניהם. לכאורה, תיתכן נפקא מינא אם דעת הרמב"ם כדעת הר"ן וכדלקמן.

הר"ן בסוף פרק אע"פ כתב שמלשון רש"י משמע שהחיוב לזון את בניו נובע ומסתעף מחיוב בעל במזונות אשתו. מתוך שחייב במזונותיה, חייב במזונות הילדים הכרוכים עמה בהיותם קטנים, וזה לשונו:

ומתוך לשונות הללו נ"ל דכי אמרי' דזן אותם קטני קטנים דוקא בשאמן קיימת ומדין מזונות אמן [נגעו] בה שכיון שהן נגזרים אחריה אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם אבל בשאין אמם קיימת אינו חייב במזונותיהם וגמרי' נמי דיקא לי הכי דמסייעינן לעולא ממתני' מאי סייעתא נימא שאינו חייב לזון אלא זמן הנקתם אלא ודאי דייקנין הכי דמדתנא מוסיפין לה על מזונותיה משום דבעי למיכל בהדה אלמא מזונות הבן הנגרר אחריה הרי הן כמזונותיה ומדין מזונות שלה נגעו בה וכיון דמדר' יוסי שמעינן שעד שש הבן נגרר אחר אמו שמעינן שהוא חייב להוסיף על מזונותיה בשבילו עד שיהא בן שש אבל כל שאין אמן קיימת לא מחייב אבל לא ראיתי לראשונים ז"ל שאמרו כן.

בדברי מלכיאל (חלק ה' סעיף קס"ה) כתב שעולה מקושיית הרשב"א והריטב"א שהקשו מדוע נקטה הגמרא מינקת, ולכאורה גם כשאינה מניקת הדין כן, שדעתם כר"ן.

ועיי' קרבן נתנאל שם (סימן מ' אות ל') והפלאה (קו"א סק"ג) שכתבו כר"ן.

ולפי זה, כל שפטור האב במזונות האם כגון שגירשה או מתה, יהיה פטור גם ממזונות בניו.

הדעה החולקת על הר"ן היא דעת מהר"ם מרוטנבורק, שחייב את האב במזונות הבנים גם כשיש להם משלהם. דבריו הובאו ברא"ש (פ"ד מכתובות סימן י"ד), וז"ל המהר"ם:

מדקא פסיק ותני [שם סד, ב] המשרה אשתו ע"י שלישי, [משמע] דכל מניקה כשם שחייב במזונותיה, דהיינו בין אמיד בין לא אמיד, בין אית לה נכסים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בהם, בין לית לה נכסי, דהא חוב גמור הוא דאחייב במזונותיה משלו, כשם שהוא חייב בכתובה משלו אפילו כי אית לה נכסי טובא חייב בכתובה ובתוספת שהוסיף לה, הכי נמי חייב לזונה משלו דתנאי כתובה ככתובה דמי, הכי נמי קא פסיק ותני דכל שעתא מוסיף לה משלו על מזונותיה כשהיא מניקה בשביל דתקיננו רבנן מזונות לאשה תקיננו רבנן לקטני קטנים, בין שהאם בחייה בין שמתה חייב לזונם.

הבית יוסף סוף סימן ע"א הביא מתשובת הרא"ש שחייב במזונות בת פנויה. וכתב דרכי משה שמזה משמע שהרא"ש חולק על הר"ן.

וכן כתב המשנה למלך בפרק י"ב מהלכות אישות:

הרא"ש והריב"ש שהביא מרן הב"י ס"ס ע"א בדין הבא על הפנוי שאם מודה שהוא בנו שהוא חייב לזונו, מוכח דפליגי עלי' דהר"ן וס"ל דמזונות בניו לאו מדין אמם נגעו בה.

ובאבני מילואים (סימן ע"א ס"ק א) כתב: "נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם דלא ס"ל כהר"ן" (ראה דבריו לקמן).

וכן מסקנת החלקת מחוקק והבית שמואל בשו"ע שם.

וזה לשון בית שמואל (סימן ע"א ס"ק א): "וחייב לזון אותם אפי' אם אמם מתה ולא כר"ן". וכן פסק באר היטב שם.

ובישיביל עבדי באבה"ע (חלק ז' ס' יג) כתב שדעת תוס' רי"ד שלא כר"ן, שהרי כתב חייב לזון בנים קטנים התלויין עליו. ועוד כתב:

בשו"ע פסק מילתא פסיקתא, ולא תלה חיובו בחיוב מזונות האם.

ובמשנה למלך המובא לעיל כתב שאפשר שאף הר"ן לא להלכה אמרה, שהרי סיים בדבריו "אבל לא ראיתי לראשונים שכתבו כן". ולפי זה מוכן איך תלמידו הריב"ש לא חש לדבריו בזה.

ג. הרמב"ם (אישות פרק י"ב הלכה י"ד) כתב:

"כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים".

יש אומרים כי הרמב"ם סובר כהר"ן, ולכן הצמיד את החובה לזון את הבנים לחובה לזון את האם. כ"כ המגיה על הרמב"ם, מובאים דבריו בסוף דברי המל"מ הנ"ל. וכ"כ כתב אגרות משה (חלק א' סימן ק"ו).

אולם פירוש זה ברמב"ם קשה להולמו. הרי מפורש פסק הרמב"ם (פרק כ"א מאישות הלכה י"ז) לחלק בין מזונות האם למזונות הבן:

גרשה אין לה מזונות אף על פי שהיא מניקה את בנה וכו'. שלמו חדשיו וגמלתו, אם רצתה המגורשת שיהיה בנה אצלה, אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו.

וכן פירש אבני מילואים שם שהרמב"ם אינו סובר כהר"ן:

אמנם לענ"ד נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם דלא ס"ל כהר"ן. דס"פ נערה [ב], א מדפי הרי"ף] כתב הרי"ף וז"ל בת יבמה ובת שני' ובת ארוסה ובת אנוסה כולן עלו בתיקו הלכך לית להו דכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והני מילי לאחר מיתה אבל בחיי אביהן חייב לזונן עד שש שנים כדכתבינן לעיל עכ"ל, והרי מבואר דאפי' בת שני' דאינן לאמן מזונות אפ"ה בחיי אביהן חייב לזון אותם וזו ראי' ברורה דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דלאו מדין אמן נגעו בה. ולכן נראה היקישא דהרמב"ם שכתב כשם שחייב במזונות אשתו היינו דלא נימא דמדין צדקה חייב לזון בניו ובנותיו הקטנים ואי אית להו נכסי לדידהו לא יהי' חייב לזון אותם קמ"ל כשם שחייב במזונות אשתו ואפי' אית להו נכסי לדידהו וכמ"ש הרא"ש פ' נערה (סי' י"ד) ז"ל:

ואפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם פסק רבינו מאיר דחייב לזונם כיון דתקנת חכמים היא זכו במזונותיהם אפי' יש להם להתפרנס משלהם דומי' דמזונות האשה דקתני ומוסיפין לה על מזונותיה בשביל הקטן אלמא דין אחד להם עכ"ל.

והיינו היקישא דהרמב"ם, ובש"ע דלא כתב הך היקישא דהרמב"ם משום דכתב האי דינא להדיא אפי' יש להם נכסים שנפלו להם תו לא צריך הך היקישא.

וכן בישיביל עבדי שם דחה את דברי המגיה שלמד מהיקש הרמב"ם, וז"ל:

פירושו דוחק גדול, דלא הוה משתמט לשום אחד מנושאי כליו של הרמב"ם לכתוב כזאת לדעתו, ואפילו הר"ן עצמו לא ברירא ליה מילתא כן להלכה אחר שלא ראה לראשונים שכ"כ. ואי אמרת דהרמב"ם הוא מדעה זו, איך לא אסתיועיה מדברי הרמב"ם... אדרבא, איפכא מסתברא, שדעת הרמב"ם כראשונים שהביא הר"ן, וזהו שכיוון בהיקש שהיקשם למזונות האם, שכמו שאין פוטר אותו ממזונות האם כל ימי משך חיובם אליה, כך אין פוטר אותו ממזונות הבנים כל זמן חיוביו שחייבוהו חכמים עד גיל שש. ומזה אני תמה על הקרבן נתנאל בסוף פרק "אף על פי" אות ל' שכתב ע"ד הרא"ש שם שהעתיק דברי הגמרא במזונות בנו קטן עד שש עכ"ל, והוא תמוה כי איך פסקיה לדיניה בסכינא חריפא כאילו דבר זה הוא הלכה פסוקה לכל הדעות, והרא"ש בכלל, ול"ז כי זה רק ד' הר"ן ואפי' הר"ן עצמו בעל השמועה כתב כי לא ראה לראשונים שכתבו כן, ולא עוד אלא כי מעתיק (הק"נ) זה ע"ד הרא"ש והרא"ש עצמו הוא מכת החולקים בזה כמבואר דבריו בתשו' הנ"ל שחייבו במזונות לבנו מן הפנויה הגם שאינו חייב במזונותיה והו"ת וצ"ע.

וכן כתב במשפטי שמואל (מהדו"ב ט, ז), לדחות את דברי האגרות משה הנ"ל. וכן כתב בדינא דחיי לאוין פרק א' בשם הסמ"ג.

ובשו"ת הגם שאול (חלק א' סימן כ'), לאחר שהביא דעת מי שמפרש את הרמב"ם כהר"ן, כתב:

ואחר המח"ר מכבוד תורתם, אין הדבר מוכח מלשון קדשו של רבינו, אלו כתב חייב אדם במזונות בניו כשם שחייב במזונות אמם, היה נראה לדקדק כן שמדין מזונות אמם נגעו בה, אכן השתא שכתב כשם שחייב במזונות אשתו וכו' ולא (יחס) לה הבנים הגם דאקשינהו להדדי, ללמד בא שהמה שוים בדינא להנהו שני דברים, שאף אם אינו אמיד וגם שיש להם פרנסה ודלא כהר"ן ז"ל

וכן כתב הב"ח בסימן ע"א, שדעת הרמב"ם כדעת מהר"ם המובא ברא"ש, שאף שיש לקטנים משלהם, חייב האב לזונם. ולכן השווה הרמב"ם מזונות בניו למזונות אשתו, לומר שדינם כדינה, שחייב הבעל במזונותיה גם ביש לה משלה.

ובחינא וחסדא (חלק ג' דף מ"ה) כתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הר"ן גופיה חזר בו, וכל הפוסקים הראשונים פסקו להאי דינא ולא חילקו להאי חילוקא, ומדברי הרא"ש והריב"ש שחייבו לזון בנו מהפנויה, וכן פסק השו"ע כאן סעיף ד', מוכח דסוברים דלא כר"ן, וגם הב"ש כתב דלא קיי"ל כר"ן וכן משמע מהמל"מ, ולכן נראה שגם לאחר מיתת האם צריך לזון את בנו, ואינו יכול לומר קים לי כר"ן.

ועיין בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל (חלק ד' עמוד 152):

הלכה פסוקה היא באה"ע סי' ע"א ס"ד: "הבא על הפנויה וילדה ממנו, אם הוא מודה שהולד ממנו חייב לזונו". מלשון חייב משמע שהוא חוב גמור וכופין אותו על כך, וכדאמר שם בס"א: חייב אדם לזון בנו ובנותיו עד שיהיו בני שש, דאילו בבנים שלאחר שש לא נזכר שם בשו"ע לשון חייב עיין שם.

ובתוספות מסכת כתובות (דף ס"ה ע"ב) כתב:

אבל זן קטני קטנים - וכיפינן ליה והא דקאמר בפ' נערה (לעיל דף מ"ט ע"ב ושם) כפו ליה אסיתא היינו יתרים על שש.

ד. יש שמצרפים את דעת הרשב"א (שו"ת חלק ב סימן שצ"א) לדעת הר"ן שהרי כתב:

כשהוא קטן קטנים כופין אותו בבית דין לפי שאין לו ואינו יכול להשתדל כלל. אבל כל שיש לו למה יתחייב האב לזונו. ומה שטען הטוען שהוא תנאי בית דין ובא לדמותו למזונות אלמנה אינו כן, לפי שמזון הבנים אינו מתנאי כתובה.

מדבריו למדו שסובר שחייב האב אינו מוחלט, דאי לאו הכי, מדוע פטר את האב במקום שיש לילדים משלהם. אולם מה שרצו להסיק כי גם לרשב"א אם פטור ממזונות האם פטור ממזונות הבן, אינו נכון, אדרבה, עיין פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל (חלק יד עמוד 65) שהסבירו שהרשב"א קובע את מעמד הבן בגדר "עני", ומחויב האב לזונו. אלא שככל עני, אם יש לו משלו, יצא מגדר עני. וז"ל בפד"ר שם:

גם לרשב"א י"ל דאם אין לקטן משלו חיוב מזונות הבן כחיוב מזונות האשה. ובעיקר דבריו לחלק דמזונות לקטן כיון שזהו חיוב מצוה לזונו ולא זכות ממון נחשב הקטן לעני.

תנא דמסייע להבנה זו ברשב"א הוא המרדכי (פ"ק דב"מ סימן רמ"א), שדן האם יכול אדם ליתן מעשר עני לקרוביו הסמוכים על שולחנו. והעלה שאינו יכול, משום שידם כידו, וכאילו נותן לעצמו. אולם לא כתב שלא ליתן משום שיש להם מי שיפרנסם. כלומר, כל האיסור לתת להם בגלל דידם כידו אבל בלאו הכי רשאי ליתן להם מעשר עני כי נחשבים לעניים אף על גב שיש להם מי שיזונם.

וכן כתב בקהילת יעקב (סוכה סימן כ"ט):

וא"כ אפשר דאפילו אם כבר יש לו די מחסורו ע"י איש שמחזיק בידו מכל מקום כיון שאין לו משלו די מחסורו אלא מצדקה, עני מקרי.

ועיין שם שדן לעניין אמירה לעני, שאסור לנותן לחזור בו, כירושלמי פרק הזהב ושו"ע יו"ד סימן רנ"ט, אם נחשב הקטן לעני מכוון שאביו עצמו חייב או מצוה לתת לו.

ומכל מקום פסקו בפד"ר שם כי להלכה פסק השו"ע כמהר"ם וכרא"ש שגם אם יש לבנים קטני קטנים משלהם, חייב האב לזונם. כלומר זהו חיוב גמור, אם מדאורייתא ואם מתקנת המשנה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. יש שכתבו כי התשב"ץ פסק כר"ן, אולם התשב"ץ פסק כן רק בנידונו, דמיירי בתקנה ג' שעל פיה הפקיעו ירושת הבעל מדאורייתא את אשתו, ותיקנו שהבן יורש. ובכה"ג כשירש מתקנה ויש לו משלו, לאו דינא הוא שיהיה האב חייב לזונו.

ו. מכל האמור עולה כי הר"ן הוא הראשון היחיד שכתב להדיא כי מזונות הבנים כלולים במזונות האם. והר"ן עצמו כתב ששאר ראשונים לא כתבו כן. ואף הר"ן ייתכן שחזר בו ולא פסק כן למעשה. ובדעת הרמב"ם כתב כן רק המגיה, אולם רוב המפרשים חלקו ופירשו את הרמב"ם שלא כר"ן. אדרבה, לראשונים חיוב האב הוא מוחלט כלפי ילדיו בהיותם קטני קטנים.

וראה לקמן, שגם הסוברים שחיוב המזונות הוא מדין צדקה, אין כוונתם לדין צדקה בגדריו הרגילים.

ז. מקור נוסף לחיובו המוחלט של האב במזונות, בפסקי הרמב"ם (פרק כ"א מאישות הלכה ט"ז) שכתב:

האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק, אלא אם רצת נותן לה שכרה ומניקתו ואם לא רצת נותנת לו את בנו והוא מטפל בו, במה דברים אמורים שלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה ואפילו היה סומא אין מפרישין אותו מאמו מפני סכנת הולד אלא כופין אותה ומניקה אותו בשכר עד עשרים וארבעה חדש.

ובהלכה י"ז כתב:

הגרשה אין לה מזונות אף על פי שהיא מניקה את בנה אבל נותן לה יתר על שכרה דברים שהקטן צריך להן מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה, אבל המעוברת אין לה כלום. שלמו חדשיו וגמלתו אם רצת המגורשת שיהיה בנה אצלה אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו, ואחר שש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום, והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש.

ושם בהלכה י"ח הוסיף:

כיצד היה האב ראוי לצדקה מוציאין ממנו הראוי לו בעל כרחו וזנין אותה והיא אצל אמה ואפילו נשאת האם לאחר בתה אצלה ואביה זן אותה משום צדקה עד שימות האב ותזון מנכסיו אחר מותו בתנאי כתובה והיא אצל אמה, ואם לא רצת האם שיהיו בניה אצלה אחר שגמלתן אחד זכרים ואחד נקבות הרשות בידה ונותנת אותן לאביהן או משלכת אותן לקהל אם אין להן אב והן מטפלין בהן.

וכתב המגיד משנה:

זה ברור שלא מצינו חיוב לאשה בשום מקום והאב מצווה על בניו בכמה דברים ואין האשה מצווה ומהיכן נתחייבה בהם.

הרב המגיד כתב: "האב מצווה על בניו בכמה דברים". כלומר, מקורו של הרמב"ם ממשנה וגמרא (מסכת קידושין כט, עמוד א-ב):

מתני'. כל מצות הבן על האב - אנשים חייבין, ונשים פטורות.

גמרא. אמר רב יהודה, ה"ק: כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו - אנשים חייבין, ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות.
ליסטות ס"ד? אלא, כאילו מלמדו ליסטות.

דברים אלו פסקם השו"ע אבה"ע סימן פ"ב סעיף ת. ובג"א שם הביא מקור נוסף מיבמות פרק ד.

וכתב חלקת מחוקק (שם ס"ק יב):

כאן משמע שאין על האם שום חיוב לגדל את בניה אחר שגמלתן וכבר כתבת
שגם קודם שגמלתן אין עליה חיוב להניק בחנם.

וכן כתב שו"ת דברי שלום להרב שלום יצחק מזרחי זצ"ל, (דיין בביה"ד הגדול), אבן העזר חלק
ב' סימן קי"ב:

רואים מדברי הרמב"ם שדין מזונות הילדים כדין חוב אפילו יש להם נכסים
ממקום אחר וכמו שפסק בשו"ע.

בשו"ת הרשב"א חלק ב' סימן שצ"א פסק-

כשהוא קטן קטנים כופין אותו בבית דין לפי שאין לו ואינו יכול להשתדל
כלל. אבל כל שיש לו למה יתחייב האב לזונו. ומה שטען הטוען שהוא תנאי
בית דין ובא לדמותו למזונות אלמנה אינו כן, לפי שמזון הבנים אינו מתנאי
כתובה.

בספר שורת הדין כרך ד' (עמוד נ"ח) מובא:

אמנם בזמנינו אין הקטנים יכולים להתפרנס מעבודתם לפחות עד גיל ארבע-
עשרה, יש לומר גם בקטנים את עיקר הדין שנאמר לקטני קטנים.

וראיה מתשובת הרשב"א הנ"ל, שיש שרצו לצרפה שלא כדין לדעת הר"ן. שהרי בניגוד
לרמב"ם אישות פי"ב, והשו"ע אבה"ע ע"א שפסקו את גיל קטני קטנים עד גיל שש, כלשון הגמרא
כתובות ס"ה - זן קטני קטנים, עד כמה, עד בן שש, הרשב"א שינה מלשון הגמרא ז"ל בתשובה
שצ"א הנ"ל -

ושלשה זמנים יש:

[א]: כשהבן גדול ויכול להשתדל, אין האב חייב לזונו כלל, ואין כופין אותו
אפילו בכפיית אסיתא.

[ב]: וכל שהוא קטן כבר שבע כבר תמני ועד שיגדיל כופין אותו בכפיית
אסיתא ומכריזין עליו עורבא בעי בני והאי גברא לא בעי בני, לפי שאין הבן
עדין יודע להשתדל.

[ג]: וכשהוא מקטני קטנים כופין אותו בית דין לפי שאין לו ואינו יכול
להשתדל כלל.

מדוע שינה הרשב"א מלשון הגמרא וקבע את גיל הביניים על בן שבע ובן שמונה? דקדוק
בדבריו יענה על שאלה זו. בכל זמן משלושת הזמנים חזר הרשב"א על העיקרון הקובע, והוא -
האם יכול הבן להשתדל. עיקרון שחוזר בדבריו שלוש פעמים. הרשב"א מפרש כי קביעת הגמרא
את גיל קטני קטנים עד גיל שש, אינו שרירותית, אלא על פי יכולתו של הבן. וכן דקדק בתשובתו
(חלק ג' סימן רצ"א), שלגבי קטני קטנים כתב סתמא שהאב חייב, ומעל לגיל שש "אם אינם בני
מלאכה".

שורש לדברי הרשב"א בהרחבת גיל קטני קטנים מצינו בגמרא גיטין דף נ"ט עמוד א':

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפעוטות - מקחן מקח וממכרן במטלטלין. ועד כמה? מחוי רב יהודה לרב יצחק בריה: כבר שית, כבר שב. רב כהנא אמר: כבר שב, כבר תמני. במתניתא תנא: כבר תשע, כבר עשר. ולא פליגי, כל חד וחד לפי חורפיה.

היכולת לשאת ולתת לפום חורפיה, היא הצד השני בחיוב לזון את הבנים בהעדר יכולת לזון את עצמם. ועיין בספר מקח וממכר (לרב האי גאון, שער ג', ר' ב') שהשווה וקשר ביו הגמרא בגיטין כל אחד לפום חורפיה, לגמרא בכתובות ס"ה ב', חובת האב לזון קטני קטנים.

גם האבני מילואים קבע את הגדר של "לפום חורפיה" כגדר הקובע בחיוב או בפטור האב לזון את הבן. וז"ל אבני מילואים (סימן ע"א סק"ב):

עד שיהיו בני שש. עיין בטוש"ע א"ח סי' תי"ד לענין קטן שיוצא בעירוב אמו ובסי' תר"מ כתב בש"ע קטן שאינו צריך לאמו שהוא כבן חמש כבן שש חייב בסוכה מדברי סופרים ע"ש והיינו כל חד לפום חורפיה וכ"כ במג"א סי' תי"ד דאם הוא חריף ואינו צריך לאמו אפי' בן חמש אינו יוצא בעירוב אמו ע"ש. ונראה לענ"ד לפ"ז ה"ה למזונות אם הוא חריף ואינו צריך לאמו אינו חייב במזונותיו אפי' בן חמש, ולא מבעיא לדעת הר"ן דמדין מזונות אמו נגעו בה, א"כ כל שהוא חריף וא"צ לאמו תו לא מיחייב במזונותיו, אלא אפי' לפמ"ש בס"ק א' דלאו משום מזונות אמו נגעו בה ואפי' מתה אמו חייב לזונו, מ"מ כיון דבש"ס סוף פרק אף על פי (דף ס"ה, ע"ב) אמרו עד כמה עד בן שש דאמר רב אסי קטן בן שש יוצא בעירוב אמו א"כ מבואר דעיקר מה שנקראו קטני קטני הוא משום דיוצא בעירוב וכל שאינו יוצא בעירוב אמו לא מקרי קטני קטנים ואינו חייב במזונותיו כן נלענ"ד ודו"ק.

כאמור בזמננו, במדינת ישראל, מעבר לעצם אי יכולתו הריאלית של קטין ואף נער להתפרנס בעצמו כדרוש, קיימת גם מגבלה חוקית. ראשית, בשנת תש"ט חוק חינוך חובה, המחייב כל נערה ונערה להימצא במסגרת לימודית עד הגיעם לגיל 18. שנית, על פי חוק, גיל העסקה מינימלי לנוער הוא 15 שנה, ובחופשות רשמיות 14 שנה. העסקת קטין מעל גיל 15 ועד גיל 18 מותרת רק בהתקיים כמה תנאים המנויים בחוק.

משמעות הדברים היא שמלבד חוסר היכולת הטבעית לקטין לדאוג לעצמו כלכלית, מזון ומגורים וכו', קיימת גם מניעה חוקית לכך.

לפי זה יש לקבוע כי במשק המודרני בו לא נעשית עבודה תמורת שכר אלא באופן חוקי ומוסדר, ותשלום שאינו מוסדר אינו חוקי. שוב אין יכולת לילד להשתדל ולפרנס עצמו, ואף הרשב"א קבע שהבן אינו נחשב עני, רק בגלל שאביו מפרנסו. ורק כשיש לו רכוש משלו האב פטור.

מסקנת הדברים – על פי הרשב"א

דין קטני קטנים שחיוב האב לזונם הינו חיוב גמור אם מדאורייתא אם מהתקנה, תקף לפחות עד לגיל חמש עשרה שנים, אא"כ יש להם רכוש משלהם. וביחס לקטני קטנים מתחת לגיל שש, פסק השלחן ערוך כהרא"ש בשם מהר"ם - אפילו יש להם משלהם, חייב לזונם.

ח. קטנים מעל גיל שש – תקנת אושא.

חיוב האב במזונות בניו שאינם קטני קטנים מבואר בגמרא במסכת כתובות דף מט :

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא: באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים. איבעיא להו: הלכתא כוותיה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

או אין הלכתא כוותיה? תא שמע: כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה, אמר להו: יארוד ילדה ואבני מתא שדיא! כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא, אמר להו: כפו ליה אסיתא בצבורא, וליקום ולימא: עורבא בעי בניה, וההוא גברא לא בעי בניה! ועורבא בעי בניה? והכתיב: לבני עורב אשר יקראו! לא קשיא: הא בחיורי, הא באוכמי. כי הוה אתי לקמיה דרבא, אמר ליה: ניחא לך דמיתזני בניך מצדקה? ולא אמרן אלא דלא אמיד, אבל אמיד - כפינן ליה על כרחיה, כי הא דרבא כפייה לרב נתן בר אמי, ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה.

ופירש רש"י:

תא שמע - דלית הלכתא כוותיה אלא מימר אמרינן ליה ואולי יכלכלם ויזון אבל מיכף לא כייפינן.

כלומר אם הייתה הלכה כתקנת אושא, היינו כופים על הבעל גם כשאינו אמיד.

גם במפרשי הירושלמי משמע שאין הלכה כתקנת אושא. עיין ירושלמי (כתובות פרק ד' הלכה ח'): (ח')

רבי שמעון בן לקיש בשם רבי יהודה בן חנניה נמנו באושא שיהא אדם זן את בניו קטנים אמר ר' יוחנן יודעין אנו מי היה במיניין.

ופירש קרבן העדה:

יודעין אנו מי היה במיניין. כלומר לא הי' אותו מניין כדאי לסמוך עליו דנימא שכופין את האדם לזון את בניו הקטנים אלא גוערין בו.

אולם אם אין הלכה כתקנה, מדוע גוערים ומבזים את האב שאינו מפרנס את בניו? כלומר מאחר שנפסק שאינו חייב, מה מקור הגמרא שמותר לבזותו? ומהרמב"ם הלכות אישות (פרק י"ב הלכה י"ד) נראה לכאורה שפסק הלכתא כתקנת אושא, במה שכתב שם:

כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, מכאן ואילך מאכילן עד שיגדלו כתקנת חכמים, ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו, אם לא רצה מכריזין עליו בציבור ואומרים פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרוחיו, ואין כופין אותו לזונם אחר שש.

האם באמרו "כתקנת חכמים" כוונתו לתקנת אושא? הרב מגיד משנה הביא כמקור להלכה את תקנת אושא כפשוטה, ולא העיר בה דבר. אולם בביאור הגר"א ס"ק ב', על דברי המחבר אבה"ע סי' ע"א א' שפסק כהרמב"ם, שנקט אף הוא ביחס לחיוב מעל גיל שש "כתקנת חכמים", כתב הגר"א שתי מילים – "צריך עיון".

הפרישה על הטור שם פירש בשם רבו המהרש"ל, שהרמב"ם למד שהגמרא פסקה כתקנת אושא, ותקנת אושא הייתה בלמעלה מגיל שש להכלימו ולא לכפותו. וז"ל הפרישה:

לא קאי אדלעיל, אבנים קטנים עד שש דאז כופין לזון אפילו אינו אמוד כדאיתא בפרק אף על פי אלא, דוקא אבנים גדולים משש ואילך קאי, ומשום תקנת אושא וכו' ולא התקינו אלא כה"ג להכלימו אם לא ירצה. מו"ר.

יש שפירשו את הרמב"ם שכוונתו לתקנה אחרת, שאינה בגדר חובה אלא תקנה כמצוה. כתבו כן דינא דחיי לאוויין פ"א ע"ה, ונהורא דיעקב על השו"ע שם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וב"שכיל עבדי" הביא דברי הרב הרצוג שהקשה, מדוע פירש רש"י שהלכה כאמוראים שאמרו שאין לכפותו אלא לבזותו, ולא פסק כאושא שהיו מיושבי סנהדרין. ושאלה זו קשה גם על האמוראים עצמם. ותירץ:

הדבר פשוט דרש"י ז"ל דייק ותני בדברי הגמ' דאמרה בלשון יחיד הלכתא כוותיה או אין הלכתא כוותיה דזה מורה באצבע דהשאלה לא על תקנת אושא אם הלכתא כוותיה או לא דאם הדבר כן היתה צריכה לומר בל' רבים הלכתא כוותיה או לא ומזה יצא לו לרש"י ז"ל לפרש דהשאלה היא על אותו האמורא שחידש לנו עצם התקנה שתיקנו לכפות ור"ל אם נכונים הדברים שאמר ר' אילעא בשם ר"ל בשם ר"י ב"ח דכן היתה התקנה באושא לכפות ר"ל אם היה בכלל תקנה בדבר וע"ז פשיט ליה מהנך עובדי דהם מעשה רב, דממה שמצינו שעבדו עובדא בנפשייהו שלא לכפות רק באמירה בעלמא מזה ראייה נוכחת דלא היה תקנה בכלל רק דכאו"א הוה עביד עובדא בנפשיה להרבות עליו בדברים, כיון דסו"ס איכא מצוה בדבר משום עושה צדקה בכל עת כמ"ש בכתובות ד"נ ע"א באופן שר' אילעא וכו' ור"י ור"ח ורבא פליגי בעיקר התקנה אם היה אעיקרא תקנה כזאת באושא או לא. וכיון שמצינו מעשה רב דהוה עבדי בנפשייהו האמוראים, נקטינן כוותיהו ודלא כר' אילעא דפליג עלייהו בעיקר התקנה דהוא יחידאה לגבייהו דהם רבים, וגם מעשה רב עדיף, נמצא דלד' רש"י במסקנא היא דלא היה תקנה בכלל רק דהאמוראים הנהיגו בעצמם להכלים אותו בדברים והלכתא כוותיהו.

כלומר מ"ש הרמב"ם כתקנת חכמים, ר"ל חכמי הגמרא, שתיקנו שחייב בגדר צדקה ואין לכפותו באינו אמיד, ולא מיירי בתקנת אושא.

ועיין שו"ת "עזרת כהן" (הלכות כתובות סי' נ"ז) שכתב:

לא רק בתורת צדקה חייב הוא לזון את בניו הקטנים, גם כשהם מבני שש ולמעלה, אלא מתקנת אושא כדאמרי' בגמ' כתובות מ"ט ב', ולשון השו"ע הוא בסי' ע"א ס"א שזנן בתקנת חכמים גם כשהם למעלה מבני שש. ואע"פ שהגרי"א בביאוריו תמה על הלשון של השו"ע שכתב ע"ז שהוא מתקנת חכמים, וסיים בצ"ע שם בסק"ב. וכונתו ז"ל היא משום דבמסקנא שם מסקינן דכפו ל"י אסיאתא בציבורא, ואין כופין אותו, נראה דאין זה מתקנת חכמים אלא מצוה בעלמא, אבל לא רק מחובת צדקה, כי-אם יותר מזה, שהרי סוף סוף מכלימין אותו ע"ז ואמרי' עורבא בעי בני ההוא גברא ל"ב בני, כמבואר שם, ועכ"פ יש להילד הזה זכות על אביו בזה, מאיזה טעם שיהיה.

הרי שגדר החיוב אינו כגדר צדקה בעלמא, התלוי ברצונו של הנותן, אלא פסקה הגמרא חיוב לאב וזכות לבן אצל האב, וקיומו של החיוב יותר מחיוב צדקה.

וכן משמע בשו"ת מהרשד"ם (חלק יורה דעה סימן קסו) שפסק:

לצורך שאר קרובים או שאר עניים אין כופין אלא בדברים, אבל לצורך בנים כיפינן אפילו בשוטים. נ"מ דמה שכ' ר"ת כפיית דברים היינו צדקה לצורך עניים דעלמא שאינם בני, אבל לצורך בניו מודה ר"ת דכפינן ליה אפי' בשוטים ומשום הכי קאמר אבל אי אמיד כפינן ליה בעל כרחו כי האי דכפה רבא וכו' בדברים כן יש לנו לכוף לצורך בניו.

וכן פסק שו"ת הגם שאול (חלק א סימן כ) וזה לשונו:

על זה כיוונו רבותינו במאמרם צדקה "המספקת להם" לשלול הנהו שיעורי האמורים בתורת הצדקה כי בבנים אף שמתורת צדקה חייבוהו רז"ל, בתוספת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חובה אתמר, בהספקת מחייתם כי אין להם על מי להשען מצדקתם של אחרים, כי כולם פטורים מהם כמ"ש וד"ק.

ובפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל (חלק ז עמוד 149):

וכבר ביארנו בארוכה בעז"ה בפס"ד שאף כאשר מזונות הבנים הם מדין צדקה, היינו שיסוד התקנה ושרשה הוא מדין צדקה, אבל ברור שתקנה זו היא יותר ענפה ומקיפה, וגם במקום שאינו חייב בצדקה בכ"ז חייב במזונות הבנים, שהרי ביה"ד מחייבים יותר מחומש רווחי האב למזונות בניו, אף על גב שאין חיוב כזה מדין צדקה.

מן המקובץ עולה כי השוני בין קטני קטנים לקטנים אחד הוא – פטור האב באינו אמיד. אולם כל שאמיד הוא, ועיין לקמן הגדרת אמיד, אינו יכול להיתלות בהגדרת חיובו מדין צדקה כדי להיפטור. ומה גם ע"פ מה שנכתב לעיל כי במדינת ישראל אין לקטנים רשות ויכולת להשתדל ולהסתדר בעצמם עד גיל 15 לפחות, ממילא יש לומר שחיובו חיוב גמור והשוו קטני קטנים לדין קטנים.

ומכוון שגדר הבסיסי של החיוב הוא צדקה, כל שיש לבנים משלהם, שוב אינם עניים ואינם זקוקים לצדקה, והאב פטור בקטנים, אף שחייב בקטני קטנים. עיין שו"ע עא שם.

ט. תקנת הרבנות הראשית שנת תש"ד ושנת תש"מ

כידוע, בשנת תש"ד תיקנה הרבנות תקנה המתייחסת לקטינים בגילאים שמעל לגיל שש ועד גיל חמישה עשר. בשנת תש"מ הורחבה התקנה עד לגיל שמונה עשרה.

להלן חלק מן התקנה:

לפנים בישראל, אף על פי שמעיקר הדין אין לכופף את האב לזון את בניו ובנותיו הקטנים אלא עד הגיל של שש שנים, מ"מ היו מכלימים אותו ומכריזים עליו כדי להכריחו לזונם עד שיגדלו. אך בזמנינו לא איכשר דרא לצערינו, וכפיה מוסרית אין כחה יפה כלל וכלל. ואירעו מקרים רבים שהאב התאכזר מרוע לב, ובתי המשפט הממשלתיים פטרו אותו על יסוד שהילדים היו למעלה מגיל שש שנים. ושהחוק הממשלתי אינו יכול להתחשב עם הטענה שאם האב אמיד יש לחייבו מתורת צדקה. והרי בימינו אלה אפי' לילדים מבוגרים קודם שהגיעו לגיל של חמש עשרה, צפויה להם סכנות גדולות מוסריות, אם לא תהיה פרנסתם מובטחת על פי יסוד משפטי.

יש שרצו לפרש את גדר התקנה כהרחבת חיוב צדקה המוטל על האב, אך אינה תקנה המטילה חיוב משפטי גמור על האב. אולם עיון בדברי הרה"ג הגרי"א הרצוג והגר"צ עוזיאל זצ"ל מתקני התקנה, מעלה כי האב חויב בחיוב משפטי גמור. אלו דברי הרה"ג זצ"ל הנמצאים באוסף פסקי הדין של הרבנות הראשית חלק א' עמוד ק"נ:

מוטעת היא ההנחה כאילו תקנת הרבנות הנ"ל מבוססת על החיוב המוסרי של צדקה גרידא. לפי האמת אין הדבר כן, אלא התקנה בעצמה יוצרת חובה משפטית עצמאית גמורה, שהיא איננה נובעת מדיני צדקה כלל ואיננה מוגבלת, איפוא, ע"י ההקף המצומצם של דיני צדקה. תקנת הרבנות הראשית באה להעלות את גיל הילדים, שהאב חייב במזונותיהם, ולא מדין צדקה לעניים, אלא מדין חובת האב למזונות בניו ובנותיו, שכל המונע עצמו או משתמט מזה, הרי הוא חוטא לגבי ילדיו והורס חיי המשפחה בישראל, ואסור לו לאב לנער את חצונו מחובה אבהית זאת ולהטילה על הצבור או על האם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שפתותיהם זצ"ל ברור מיללו, ונקראים חיים (ברכות י"ח), שאין בתקנה רק הרחבת זמן החיוב בגדרי צדקה, אלא חיוב משפטי גמור.

וכן כתב הגרב"צ עוזיאל, (משפטי עוזיאל תניינא אבה"ע ע"ד ד') :

מזה יוצא לדין שבזמן היה שאין הילדים יכולים להתפרנס בילדותם אפילו בקושי ולא עוד שאינם רשאים בכך מצד הצבור כולו הואיל וילדים כאלה שהם מחוסרי תלמוד תורה מדע ותרבות נעשים מושחתים בעצמם ומשחיתים את הצבור כולו והואיל בזמן הזה יש הכרח חיוני ללמד את הבנים עד יב או ט"ו שנה כדי להכשירם לעבודה איזו שהיא ולהיות בחברת הצבור לכן הרי זה כמי שאין לו במה להתפרנס ממקום אחר בשום אופן וחייב האב לזונם עד גיל בגרות שיוכלו להתפרנס מעבודתם על יסוד זה מצאנו מן הדין והיושר ולתקנת הצבור והישוב ושלום הבית לקבוע מעתה והלאה לחייב את האבות במזונות ופרנסה וחנוך בניהם ובנותיהם עדי הגיעם לגיל של חמש עשרה ומגיל זה ומעלה מסור הובר לראות עיני בית דין אם האב אמיד והבן אינו יכול להתפרנס משום מקום אחר מסבת מבנה גופו וכדומה מחייבין את האבות לפרנסם מדין צדקה

ועיין שו"ת יביע אומר (חלק ח', אבן העזר, סימן כ"ב) :

לכאורה... אינו מחוייב במזונות הבן לאחר שש אלא מתורת צדקה. ולפ"ז בזמנינו שיש תקנה מהרבנות הראשית משנת התש"ד, "שחייב האב לפרנס את ילדיו עד הגיל של חמש עשרה שנה", לא יוכל האב לפטור את עצמו בטענה זו... נמצא שהתקנה הנ"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהמשלמים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בנים, אלא כוונת התקנה לכוף על אלה המתאכזרים על בניהם, ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, ולחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה. ולכן אף בזמנינו אם יש לבן נכסים שאפשר לו להתפרנס מהם אין מחייבים את האב לפרנסם.

וכן כתב גם בשו"ת יחזה דעת (חלק ג' סימן ע"ו) :

הרבנות הראשית לארץ ישראל התקינה לפי צורך השעה, שבזמנינו יש לחייב את האב במזונות בניו גם היתרים על שש שנים, עד גיל חמש עשרה שנה, ... ועל פי תקנה זו דנים ופוסקים בבתי הדין הרבניים כאן, וההוצאה לפועל כופה את האב לבצע את פסק הדין. מכל מקום נראה שיכול האב לנכות דמי פרנסת בניו ובנותיו היתרים על שש שנים ממצות המעשר. לפי שלא באה התקנה הנ"ל להפקיע מצות הצדקה מהאבות המפרנסים את בניהם ובנותיהם, אלא רק לכוף על הנוהגים באכזריות על בניהם ובנותיהם, ונוטשים אותם בעירום ובחוסר כל, להכריחם ולכופם לזון ולפרנס את בניהם שלומדים עדיין בבתי הספר ואומנות, עד שיהיו בגדר חי נושא את עצמו ולמצוא טרף לנפשם. וההכלמה שהוזכרה בגמרא (כתובות נ' ע"ב) עורבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני, לא תועיל לאנשים אלה כלל. כי בדברים לא יוסר עבד. גם בוש לא יבושו והכלם לא ידעו. והכי דיינינן להו ולכל אלימי דחברייהו (ב"מ ל"ט ע"ב), אבל לא כאלה חלק יעקב הישרים בלבותם צדקתם עומדת לעד.

י. שיעור החיוב

לעיל ראינו כי הרמב"ם משווה את חיוב מזונות הבנים לחיוב מזונות אשתו. גם את שיעור החיוב יש ללמוד מהשוואה זו. וכלשון הרמב"ם שם פרק י"ג הלכה ו' :

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

" ולא האשה בלבד אלא בניו ובנותיו הקטנים בני שש או פחות חייב ליתן להם".

המשנה בכתובות ס"ד מפרטת את כמות המזון אותה חייב בעל לאשתו וכתב הרמב"ם (הלכות אישות פרק י"ב הלכה י'): :

כמה מזונות פוסקין לאשה, פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרגרן, ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר אם חטים חטים ואם שעורים ושעורים וכן אורז או דוחן או משאר מינין שנהגו בהן, ופוסקין לה פרפרת לאכול בה הפת כגון קטנית או ירקות וכיוצא בהן, ושמן לאכילה ושמן להדלקת הנר ופירות ומעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין. ופוסקין לה שלש סעודות בשבת ובשר או דגים כמנהג המקום, ונותן לה בכל שבת ושבת מעה כסף לצרכיה כגון פרוטה לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

בדבריו חוזר ארבע פעמים (הודגש בקו תחתון) על העיקרון שהחיוב נקבע ע"פ הנהוג במקום: "של כל אדם באותה העיר", "מאכל אנשי אותה עיר", "מנהג המקום" "כמנהג המקום".

וכן כתב ספר מצוות גדול לאוין סימן פ"א, על סוגיית הגמרא כתובות ס"ד ס"ה שם מפורטים חיובי הבעל:

מתוך שיטת התלמוד למדנו שכל תנא היה דן בארצו לפי עניין הארץ שהיה דר בה, אם כן עכשיו ראוי לדון שפוסקין לה בכל יום שתי סעודות בינוניות של בני אדם הדרים באותה העיר, ואין משערין לא בחולה ולא בגרגרן, ומאותו מאכל שרגילין בינוניים של אנשי אותה העיר לאכול וכן פוסקין לה מעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין... ופוסקין לה ג' סעודות בשבת בשרג או דגים כמנהג המקום.

כלומר אף שהמשנה פירטה שיעור מזונות ספציפיים כגון שני קבין חיטין, חצי לוג שמן וכ', כוונת המשנה לפסוק את הכמות המספיקה לאישה, וכך יש לעשות בכל זמן.

ובשיטה מקובצת מסכת כתובות (דף ס"ד עמוד ב') היקשה כיצד כמות כה קטנה מספיקה לאישה, ותירצו במציאות מסוימת שנהגה אז:

והקשו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שבזה השיעור יספיק לה דהא אמרינן בפרק כיצד משתתפין [עירובין פג א'] ת"ר ראשית עריסותיכם כדי עיסתכם כדי עיסת מדבר מכאן אמרו כל האוכל במדה זו הרי זה ברוך ומבורך פחות מזה הרי זה מקולקל במעיו הנה שעל האוכל פחות מעומר ביום אמרו שהוא מקולקל במעיו והעומר הוא שני קבין פחות חומש.

ואומרים שנוכל לתרץ דה"מ בלא לפתן אבל הכא שנותנין לה שאר דברים אינה אוכלת כל כך לחם ועוד דנשים מתוך שאינם עוסקים במלאכה כמו האיש אינן אוכלות כל כך. תלמידי ר' יונה ז"ל.

הא קמן שהגדר הקובע הוא הצורך בפועל. אם נשים עוסקות במלאכתן, והן "כביכול בעלי תיאבון רגיל" הרי שיש להתאים את חיוב הבעל במזונות למציאות בזמנו.

וכן פסק השולחן ערוך (סימן ע"ג סעיף א) בדין כסות:

כסותה כיצד, חייב ליתן לה בגדים הראויים לה בימות הגשמים ובימות החמה, בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה.

ומפורש כתב שם באר הגולה סק"א:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיעור הכסות נ' זוז דתנן במשנה כתובות דף ס"ד ע"ב היה באותן הימים ובארץ ישראל אבל בשאר זמנים ובשאר מקומות אין הדמים עיקר אלא נותן לה הבגדים הראויות לה וכו'.

הגדר הקובע, מנהג אותה מדינה. וכשיש טווח מחיר במה שנוהגות הנשים בעלות הבית שבמדינה, חייב בפחות שבמחירים שבתוך הטווח.

ויש להדגיש כי חיוב המזונות אינו כפי עושרו של האב. הדין "עולה עימו ואינה יורדת עימו" אמור על אשתו, ולא על מזונות ילדיו. לפנינו הגדרת הפוסקים את חיוב המזונות כפי צרכי הילדים ולא לפי עושרו של אב.

כתב הרמב"ם (הלכות אישות פרק י"ג הלכה ו'):

ולא האשה בלבד אלא בניו ובנותיו הקטנים בני שש או פחות חייב ליתן להם כסות המספקת להם וכלי תשיש ומדור לשכון בו, ואינו נותן להם לפי עושרו אלא כפי צרכן בלבד, זה הכלל כל מי שיש לו עליו מזונות בין בחייו בין אחר מותו יש לו כסות וכלי בית ומדור, וכל שבית דין מוכרין למזונותיו כך מוכרין לכסותו וכלי ביתו ומדורו.

וכתב מגיד משנה שם:

זה פשוט שהפרנסה והכסות הרי הן כמזונות וכן הזכירו בגמרא בהרבה מקומות פרנסה בכלל מזונות. וכתב רבינו ואינו נותן להם כפי עושרו לפי שלא הוזכר חילוק בין העשיר לעני אלא באשה ופשוט הוא.

וכ"כ הרשב"ש, שו"ת סימן תק"ב.

עולה בידנו חיובו המינימלי כדי מחסורם ולא פחות, ואף לא כפי עושרו. ובאמת בנותן פחות מכך, גורם לבניו חולי, כדברי הברייתא (מסכת עירובין דף פג):

ת"ר ראשית עריסתכם, כדי עיסותיכם. וכמה עיסותיכם - כדי עיסת המדבר. וכמה עיסת המדבר - דכתיב והעמר עשרית האפה הוא. מכאן אמרו: שבעה רבעים קמח ועוד חייבת בחלה, שהן ששה של ירושלמית, שהן חמשה של ציפורי. מכאן אמרו: האוכל כמדה זו, הרי זה בריא ומבורך, יתר על כן - רעבתן, פחות מכאן - מקולקל במעיו.

שונה היא שיטת הרי"ד, שביאר על המשנה בכתובות ששיעור המפורט במשנה אינו משקף את כל צרכן, אלא רק את קיום הנפש. וזה לשונו שם:

לא יפחות מקביים חטים. אי קשיא היאך יספיקו לה שני קבין בשבוע, והרי העמר היה מאכל כל איש ליום... .. מצאתי ששאלה זו נשאלה למר רב שלום זצ"ל, והשיב כל מידות חכמ' כך הם, כל דבר ודבר נתנו בו שיעור למטה ושיעור למעלה, עד אף כאן לעניין המשרה את אשתו זהו שיעור קטן למטה כדי קיום נשמה, ולא כל אדם פוסקי' כך אלא לעני, שכך שנינו במ' דב' אמ' בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, ועד כמה עד שבעה רבעים ועוד שהם מ"ג בצים וחומש ביצה.

ובשו"ת הגם שאול הנזכר לעיל באר את גדר כדי צרכן הנאמר בבנים –

והן אמת כי ראוי לנו להבין לשון רבותינו באמרם, צדקה המספקת להם, למאי אתמר האם למעט, כמ"ש הרב שופריה דיעקב ז"ל זה אי אפשר כמ"ש, בכך הנלע"ד שאדרבא לחיובא אתי ההוא מאמר, צדקה המספקת להם יען דינא הוא באחרים שכפי השגת יד הנותן חובת הצדקה כמ"ש רבינו הרמב"ם ז"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

... כל זה באחרים שחובתם על הכל, אבל בבנים אין הדבר כן, כי אין חובתם על אחרים או על הקופה של צדקה רק אם אין להם אב או קרוב הראוי ליתן להם כמ"ש הרדב"ז ז"ל (חלק א' סימן תכ"ט), ועייין הדרישה (בריש סימן ע"א ס"ק ג') בשם רמ"א, ע"ש. בכך חובת האב לספק צורכיהם המצטרך כפי יכולתו אף ביותר מהנהו שיעורי של צדקה האמורים בדברי רבינו בהלכות מתנות עניים, ועל זה כיוונו רבותינו במאמרם צדקה "המספקת להם" לשלול הנהו שיעורי האמורים בתורת הצדקה כי בבנים אף שמתורת צדקה חייבוהו רז"ל בתוספת חובה אתמר בהספקת מחייתם כי אין להם על מי להשען מצדקתם של אחרים, כי כולם פטורים מהם.

ובשו"ת עמק יהושע, אבה"ע, סימן יט אות ג כתב לאמור:

על שאלתו השנית לאמר למה הטיבו לבנים לתת להם בשר ומיני מתיקה, ומרן לא גזר כ"א לחם ולפתן. לזאת אשיב ואומר - הן אמת שהאב אינו חייב לזונן כפי כבודו רק כפי הצריך להם. ראה מ"ש מר"ן מלכא באה"ע"ז סי' עג' ס"ו עיי"ש והוא הדין למזונות. וכמ"ש הבי"ש וחלקת מחוקק שם בס"י ע"א סק"א עיי"ש. אך אמנה פשוט וברור כי מזונות הבנים אינם בגזירה שווה כעני כעשיר כל העם מקצה רק כל אחד חובתו לזון אותם כפי צרכם בפת ולפתן כפי הדרגתו וכפי שהיה נהוג לזונן לפני שיגרש את אמנו. והפת ולפתן גופייהו יש בהם סוגים רבים. זאת אומרת שהעשיר נתון ייתן להם פת נקי ובר ותבשיל עם ירקות ובשר, ופירות לקינוח סעודה. רק אין חובתו לתת להם כפי כבודו ועשירו במידת תשלומי כפל ב' תבשילים ושני מינים לקינוח סעודה כחובתו כלפי אשתו הכבודה וכן הבינוני נתן להם כפי צורכם פת ולפתן כפי הדרגתו, זאת אומרת פת לחם בינוני ותבשיל אחד עם ירקות ופירות לקינוח סעודה.

דעת הגר"מ אליהו זצ"ל (מובאת בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק ט, עמוד 256):

י"ל שיש שלשה סוגים בחיוב מזונות, לאשתו - חייב לפי כבודה וכבודו, עולה עמו ואינה יורדת עמו. לבת - נתן לה לפי מה שהיא צריכה, אבל מתחשבים עם עונו ועושרו, ולא נותנים לה לפי עושר משפחתו או לפי פזרנותו ולא לפי כבודה של הבת או משפחת האם, ובבת אשתו - נותנים לה כעני שבישראל בלבד כזן ומפרנס ע"י שלישי, וכסברת הרמ"ה המובאת בהרא"ש פרק הנושא... וזו דרגא אחרת ולא כפי צרכי הבת, שמה שהיא צריכה, חייב ליתן לה. ... וכן לשונו של שו"ע אה"ע סי' ע"ג: ואינו נתן להם לפי עושרו אלא לפי צרכן בלבד, ולא כתבו שיתן להם כעני שבישראל וכמפרנס אשתו ע"י שלישי ששם כתוב מפורש איזה ביגוד נתן ואיזה כלים ואיזה דיור ואיזה מזון, אלא משמע מכאן שלא נתן כעני שבישראל אלא לפי צרכן.

הא קמן שישנה מדרגה אמצעית, פחותה מכפי עושרו ומרובה מכדי סיפוקן בלבד. והיא הנקראת בדברי הפוסקים "כפי צרכן" ובכך חייב האב במזונות הבנים.

להלכה, פסק השו"ע אבה"ע סימן ע' סעיף ג, וסימן ע"ג סעיף א כרמב"ם. ושם סימן עג סעיף ו', שכתב:

בניו ובנותיו עד בני שש, חייב ליתן להם כסות וכלי תשמיש ומדור, ואינו נתן להם כפי עושרו, אלא כפי צרכן בלבד.

ובבאור הגר"א חושן משפט סימן צ"ז (ס"ק ע"א), בדין מסדרין לבעל חוב:

במשרה אשתו שלא יפחות כל שהוא שיעור בינוני כמ"ש שם בגמ' ושם בד"א בעני כו'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השו"ע (סי' ע"ג סעי' א') בדין כסות פסק :

ואם באותו מקום אין דרך לצאת אשה לשוק עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה, נותן לה רדיד הפחות שבכל הרדידין.

גם כאן כתב הגר"א :

וכמ"ש בפ' המדיר חייב ליתן לה ועבה"ג ס"ק א' וז"ל שם בד"א בא"י ובאותן הימים אבל בשאר מקומות ושאר זמנים אין הדמים עיקר יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה אלא העיקר כו' וכתב המ"מ כמ"ש ש"ס"ה ב' תנא במקום הרים כ'.

ובחלקת מחוקק ס"ק ו' : " בניו אם נותן להם כדי צרכן ההכרחי יוצא בזה". ובבית שמואל שם ס"ק ה' : "כפי צרכן. ולא לפי כבודו כי דוקא לאשתו נותנין לפי כבודו משום דרשין מקרא דעולה עמו וחייב לכבדה אבל לבניו א"צ ליתן אלא כדי צרכן".

מסקנת הדברים – שיעור החיוב במזונות הבנים הוא לספק את צרכיהם ההכרחיים ולא רק כדי קיום הנשמה, כשיעור הבינוני שבאותו מקום ובאותו זמן.

יא. גדר אמיד

תקנת אושא מחלקת בין אמיד לשאינו אמיד לעניין להוציא ממנו בע"כ בבניו קטנים. וכ"פ הרמב"ם אישות פרק י"ב הי"ד, והמחבר בשולחן ערוך (אבן העזר, סימן ע"א).

זאת לדעת, סתם אדם המתפרנס ממלאכתו נחשב לאמיד שביכולתו לעמוד בחובת מזונות הבנים. מאליו מובן כי ביה"ד בודק את תלושי השכר והיכולת הכלכלית של האב, וככל שהדבר נדרש, אף של האם. וכשם שאין מוציאים מים מהסלע, כך אין פוסקין - למי שהתברר שאין לו - יותר מיכולתו. אולם בד"א, בעניי שבישראל. אולם המצב הסתמי הוא שסתם אדם הוא בגדר אמיד ואינו עני.

ועיין נתיבות משפט לגר"ח אלגאזי (הובאו דבריו בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק ה עמוד 302):

ובנתיבות משפט להגר"ח אלגאזי דף קנ"ב כתוב: - והעולה על דעתי לומר דאמיד דגבי בניו לא הוי כאמיד דאינשי אחרוני, דגבי צדקה לאחרוני בעינן אמיד גמור אבל לגבי בניו כל שאינו עני מקרי אמיד לגבי בניו. וזהו שכתב רבינו ירוחם, אם הוא אמיד – שיש לו לתת להם כפי הראוי להם.

ובשו"ת הגם שאול הנ"ל:

באמיד פורתא - מי"ג ומעלה לא יתן להם המספיק להם רק יתן כפי השגתו ובאמיד טובא יתן להם כפי מחסורם ע"ש, עין רואה שבאף אמיד פורתא בפחות מי"ג חובתו ליתן להם צדקה המספקת ורק מי"ג ומעלה מבדילים.

אמנם המחנה אפרים חולק על הבחנה זו וסובר שאין להגדיר שני הגדרות של אמיד, אולם גם למחנה אפרים חיוב האב לזון את בניו קטנים גדול מחיוב שאר אנשי העיר ואינו כצדקה בעלמא וזה לשונו (הלכות צדקה סימן א') :

בעל נתיבות משפט דף קנ"ב פירש דאיירי בשאינו אמיד אלא שאינו עני יע"ש. ואינו נראה לע"ד דכיון דגבי בניו הקטנים אין יורדין לנכסיו אלא משום חיובא לצדקה אינו אלא כדי מה שראוי לתת מנכסיו לצדקה כמ"ש הב"י ב"ד סי'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ר"מ גבי חיוב לזון את אביו מתורת צדקה יע"ש וא"כ ליכא לפלוגי בין אמיד דהכא לאמיד דצדקה.

אבל לע"ד נראה כמ"ש שאין כופין את העשיר לזון את קרובו יותר משאר העשירים שבעיר דכולם חייבים לפרנסו, ודוקא גבי בניו הקטנים הוא דכופין אותו לבדו משום דסתם קטנים על אביהם סמכי ועלי' רמי יותר מאחרים וכדאמרו יארוך ילדה וכו'.

בשו"ת מהרשד"ם יו"ד קס"ו, ובשופריה דיעקב סימן ס' חולקים על המחלקים בין אמיד בהלכות צדקה ובין אמיד ביחס לבניו, אולם להלכה פסק הגרי"א הרצוג (אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל חלק א' עמוד י"ח) כבעל נתיבות המשפט:

גם לפני תקנת הרבנות הראשית לא"י, המטילה חובת מזונות על האב ביחס לילדיו מגיל שלמעלה משש עד חמש עשרה שנה, היו נוהגים בתי הדין בארץ ישראל לדון כל סתם בני אדם כאמידים לגבי בניהם, ופוסקים מזונות לילדיהם שלמעלה מגיל שש מדין של כפיה לצדקה מבלי להזדקק לטענת אי אמידות.

(כן פסק בשו"ת שחר אורך להרה"ג הרב אריאל יהודה אדרי שליט"א, מגדולי דיניי זמנינו, חלק ב סימן כ' סוף סעיף י"ג).

יב. חיוב האם

מסוגיות הגמרא ודברי הפוסקים עולה כי במקום שיש אב, אין חובת מזונות הילדים על האם, אלא אם כן האם היא אישה עשירה ואין מי שקודם לה מדיני צדקה.

בגמרא (כתובות נ"ט) מובא שאישה גרושה שמניקה את בנה, האב משלם לה שכר הנקה. ושם דף קב, דווקא באומרת שיהא בנה אצלה, מניחים אותו אצלה. אך אם לא אומרת ומבקשת, אינה חייבת, וכבר הבאנו לעיל דברי הרמב"ם, הרב המגיד והשו"ע שפסקו כך להלכה:

הרמב"ם פוסק בהלכות אישות פכ"א הלכה ט"ז:

האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק, אלא אם רצת נותן לה שכרה ומניקתו ואם לא רצת נותנת לו את בנו והוא מטפל בו, במה דברים אמורים שלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה ואפילו היה סומא אין מפרישין אותו מאמו מפני סכנת הולד אלא כופין אותה ומניקה אותו בשכר עד עשרים וארבעה חדש.

הלכה י"ז:

הגרושה אין לה מזונות אף על פי שהיא מניקה את בנה אבל נותן לה יתר על שכרה דברים שהקטן צריך להן מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה, אבל המעוברת אין לה כלום. שלמו חדשיו וגמלתו אם רצת המגורשת שיהיה בנה אצלה אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו, ואחר שש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום, והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש.

הלכה י"ח:

כיצד היה האב ראוי לצדקה מוציאין ממנו הראוי לו בעל כרחו וזנין אותה והיא אצל אמה ואפילו נשאת האם לאחר בתה אצלה ואביה זן אותה משום צדקה עד שימות האב ותזון מנכסיו אחר מותו בתנאי כתובה והיא אצל אמה, ואם לא רצת האם שיהיו בניה אצלה אחר שגמלתן אחד זכרים ואחד נקבות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרשות בידה ונותנת אותן לאביהן או משלכת אותן לקהל אם אין להן אב והן מטפלין בהן.

מגיד משנה הלכות אישות (פרק כ"א הלכה י"ח):

ואם לא וכו'. זה ברור שלא מצינו חיוב לאשה בשום מקום והאב מצווה על בניו בכמה דברים ואין האשה מצווה ומהיכן נתחייבה בהם.

בהגהת הרמ"ך על הרמב"ם שם, חולק:

תימה הוא זה, אם האב חייב לזון את בניו עד בן שש, האם אמאי אינה חייבת לזון את בניה כיוון שהם קטני קטנים. ומה הפרש יש בין אב לאם, ואמאי לא תזונם עד שיהיו בני שש, ואמאי יכולה להשליכם לקהל.

בפשטות, נראה כי הרמ"ך חולק על הרמב"ם, אולם כד דייקת היטב בדבריו, מחלוקתו היא במה שעולה מהרמב"ם שהאם פטורה גם באין אב כלל, במ"ש שיכולה להשליכם לקהל. אך הרמ"ך אינו חולק ומשווה אם לאב.

כהרמב"ם פסקו רוב מוחלט של פוסקי הדורות היושבים על מדין.

וראה שו"ת תשב"ץ (חלק ב סימן רט"ז):

תשובה הדין בזה הוא שהבת יש לה דין מזונות על מי שיירש הנכסים שזהו הוא תנאי כתובה כמו ששנינו בפרק נערה (נ"ב ע"ב) בנן נוקבין דיהויין ליכי מינאי יהון מתזנן מנכסי וכו' ואין האם חייבת במזונות בתה.

בחדושי דינים והלכות למהר"י ווייל סימן י"א:

נראה דאשה אינה חייבת לזון בניה הקטנים מדאמרינן פרק אף על פי גרושה היכא דמכיר אותה התינוק אז חייבת ונוטלת שכר ודוחק לומר חצי שכר ובפרק הנושא אשה אומרת יהא אצלי והיורשים אומרי' יהא אצלינו שומעין לה ואם איתא דהיא חייבת פשיטא דשומעין לה. ואין לומר דהיא איירי כשיש ממון להתינוק דאם איתא דהיא חייבת מתקנת חכמים אפילו אם יש ממון להתינוק אפילו הכי היא חייבת, וכן כתב האשר"י פרק נערה שנתפתתה אפילו אם יש ממון להקטן האב חייב לזוננו ועוד מדפריך פרק החולץ ותבעתינהו ליורשים מה יש לה לתבוע הירושי' הא היא חייבת ומדקאמר תבעתינהו ליורשי' ולא קאמר תבעתינהו להאפטרופוס מהכא נראה נמי היכא דאין לי לתינוק הירושי' חייבים לזוננו.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא, אבן העזר סימן לח):

ודאי דכולהו מודים שאין חיוב הנקה על גרושה ולא על זונה. ואף שבזונה ליכא אב מ"מ לא מצינו חיוב על האם לזון בנים אפילו קטני קטנים, ואמנם טעמייהו שמן הסתם האם מרחמת על בניה ומניקתן ועיין בתשובת צ"צ סימן נ"ה ומ"ש הגהות מרדכי בריש החולץ שבזונה כיון שאין שם אב הבית דין יכופו אותה נלע"ד שכוונתו שאם לא ימצאו מניקה אחרת שתניק בשכר יכופו אותה להניק בשכר שהילד הזה שאין לו אב על הב"ד מוטל לפרנסו מקופה של צדקה.

וכ"כ בשו"ת חוט השני (סימן ח):

אומר אני דאפי' אם נאמר דבני בנים הרי הן כבנים לענין מזונות מיהו בני בנות אינן כבני' לענין מזונות שהרי אין האם חייבת לזון את בניה ואיך יהי' אבי האם חייב והוא רחוק יותר... ומ"מ גם אבי האשה לא ינקה לגמרי שאע"פ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהחיוב מוטל יותר על היורשים מ"מ אינו חיוב גמור כמו חיוב האב לזון את בניו כשהם קטנים שהוא מחויב לזונם בכל מאמצי כוחו והקרובים אחרים כולם פטורים ואפי' בחיוב מזונות בנים הקטנים אינו דהתם גוערין בו ומכלימין אותו אפי' אם אינו אמוד וכדאיתא בגמרא.

ובאוצר הפוסקים אבן העזר סימן פ"ב סעיף ח' ס"ק כ"ח (חלק כ"א עמוד שמ"ט, ד"ה "וכן כתבו"), הביאו חבל פוסקי הדורות שפסקו כרמב"ם.

במעשה רקח על הרמב"ם שם הרחיב בחיוב האם, ודבריו מסכמים את שלוש הנקודות העיקריות בסוגיא:

ואם לא רצתה האם וכו'. הרמ"ך בכ"י השיג על רבינו ז"ל [עיינין שם] ולכאורה יפה השיג דהא בעיקר מצות הצדקה נראה שהאשה חייבת כמו האיש דהא מצות עשה שלא הזמן גרמא היא וגם בריש קדושין דף ח' אמרינן התקדשי לי בככר זה ותנהו לעני וכו' אינה מקודשת דאמרה ליה כי היכי דמחייבנא ביה אנא הכי מחייבת ביה את ע"כ ואם איתא עדיפא מינה לימא ליה את הוא דמחייבת ביה ולא אנא. וכיון דפרנסת הקרובים נפקא לן מוחי אחיך עמך ודרשינן בספרי אחיך זה אחיך מאביך שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך וכו' וכל הפוסקים הזכירו חיוב הקרובים שקודמים לכל אדם א"כ נראה שהאשה חייבת בקרוביה ודאי והיא קודמת להרחוקים וכ"ש לבנה או לבתה וכ"ש כשהן קטני קטנים שאין ראויים אפי' לחזור על הפתחים. ואין להוכיח משכר ההנקה דאין לה להניקו בחנם דהתם הא איכא אב דקרוב טפי. ומלבד זה הרי מצינו לרבינו ירוחם נתיב כ"ג ח"ה שכתב שאם אין לאב לשלם לה שכר ההנקה היא חייבת להניקו בחנם עיינין שם ובשלהי ב"ק אמרינן דגבאי צדקה לוקחים מן הנשים דבר מועט, דחזקתן שאינו שלהם. וזה הטעם לא שייך אלא בנשואה אבל בגרושה או אלמנה דמדידהו הוי שפיר דמי תו אמרינן התם דרבינא קבל מנשי בני מחוזא מתנה גדולה מפני שהיו עשירות משמע דגם הנשים שייכי במצוה זו ובתענית דף כ"ג איתא עובדא דאבא חלקיה דקדום ענני [מהך זוויאת דדבתיהו] ואמרו הטעם דמקרבא הנאתה לגבי עניא ואי אמרת בשלמא שהיא מצווה במצוה זאת ניחא אלא אי אמרת שאינה מצווה הו"ל להקדים ענני לדידיה שהוא מצווה ועושה ששכרו יותר ממי שאינו מצווה.

ויותר תמהתי על הרב המגיד ז"ל שכתב על דברי רבינו אלה וז"ל זה ברור שלא מצינו חיוב לאשה בשום מקום והאב מצווה על בניו בכמה דברים ואין האשה מצווה ומהיכן נתחייבה בהם עכ"ל ואם מצינו חיוב לאב יותר מהאם אינו אלא בלימוד התורה דהאשה פטורה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם וכיוצא בו אבל לענין הצדקה ולפרנס את קרוביה ובניה היכא דליכא אב מהיכא תיפוק לן למפטר. גם הרב דינא דחיי קיים דברי רבינו והסמ"ג שכתבו כן וכתב שאין שום חולק על זה ופשיטא שלא ראה דברי הרמ"ך האלה בכ"י.

עוד אני תמיה מ"ש רבינו פ"ז ופ"ח דמתנות עניים כמה עשין וכמה לאוין על המעלים עיניו מן הצדקה דאיך יתכן לומר דהאשה פטורה מכולם ובשלמא באשה נשואה או פנויה בבית אביה אפשר לומר דאין חייבת משום דאין לה ומה שקנתה אשה קנה בעלה וכ"ש בבת לגבי אביה אך באלמנה וגרושה אם יש לה מי פוטר אותה גם ראיתי לרבינו ירוחם נתיב כ"ג ח"ה שכתב שאם אין לאב לשלם לה שכר ההנקה היא חייבת להניקו בחנם הגם דהרב חלקת מחוקק סי' פ"ב חולק עליו מפני שנמשך אחר דברי רבינו ועל צד הדוחק אפשר דדברי רבינו איירי באין לה לזונו ומכ"ש בכל מכל ומ"מ כעת צל"ע.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שוב עלה בדעתי לומר דאולי שאני אשה דרוצה להנשא דיותר משהאיש רוצה וכו' וגם רבינו כתב בפט"ו דין ט"ז דלא תשב אשה בלא איש וכו', ואם תפרנס הבן ימנעו האנשים להנשא עמה מכח משאת הבן. וגם אם היא עשירה אין חפץ לאדם לסבול גידול בנים אחרים וזהו דרך טבע ופשוט. ואין הכי נמי דאם היא עשירה תתן לו לפי עושרה באותה העת לבד, ושוב משלכת אותו לקהל. ואפשר שזה רמזו רבינו במ"ש ואם לא רצתה האם שיהיו בניה אצלה כלומר אצלה לא יהיו אלא משלכת אותם לקהל אבל אין הכי נמי שהיא חייבת ליתן להם כפי ממונה בעת ההיא ודו"ק כי נראה לענ"ד נכון מאד.

שמע מינא מדבריו תלת:

- א. האם חייבת מדין צדקה לזון את הילדים.
- ב. חיוב האם, במקום שאין אב. כשיש אב האם פטורה.
- ג. אם היא עשירה, חייבת בזמן עשירותה. אך בבואה להינשא – פטורה.

גם מדברי הרמ"א בהלכה נוספת עולה לחייב את האם, ולחייבה רק במקום שאין האב זן:

כתב הרמ"א (שולחן ערוך, אבן העזר, סימן פ"ב, סעיף ה):

וי"א הא דגרשה אינה מחוייבת להניק אם אינו מכירה, היינו כשמוצא מינקת אחרת ויש לו להשכיר, אבל אם אין לו, כופה אותה ומניקתו (ר"י).

מקור דין זה הוא ברבינו ירוחם מישרים נתיב כג ח"ה נח. הבית יוסף הביאו שם ולא הביא דעה חולקת, ואפ"ה לא הביאו מרן בשלחן ערוך. ועיין מה שכתב בזה שו"ת שחר אורך (חלק ב') סימן כ', עמוד קסח – קסט).

ובחלקת מחוקק (שם ס"ק ו' ובכ"ש ס"ק ה') כתבו:

לא ידעתי טעם לדין זה ובמה נתחייבה היא יותר משאר נשים ולמה לא יתנו לה ב"ד שכר הנקה כשם שעל הב"ד לפרנס הולד אחר שגמלתו.

וכתב שם בעזר מקודש:

צל"ע על תמיהתם בזה שהרי כשאין לה שם תינוק אחר להניק בשכר. מדוע לא נכוף אותה בזה כיון שהוא גדר זה נהנה וזה לא חסר וגם אם נימא שיהי' לה מנוח יותר על ידי שלא תניק, על כל פנים היא חייבת בזה משום צדקה דאטו נשי לא בעי חיי מה שצדקה תציל כו' וצדקה היא מצות עשה שלא הזמן גרמא ויש בה ג"כ סדר ההדרגה להקדים הקרוב לה וצל"ע בזה ועל כל פנים בצד מה יש בזה יישוב טוב.

הא קמן שאישה חייבת מדין צדקה, וחיובה הוא ע"פ סדר ההדרגה בדיני צדקה.

וכ"כ כתב הבית מאיר (הובא בפט"ש שם סק"ג): "ומיירי שגם קרובי האב עניים". ועיין מ"ש בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ו', אבה"ע סימן ל"ח).

עוד זכינו לדברי המאור הגדול, הגאון הרב עובדיה יוסף זצק"ל, ידיו רב לו, קיבץ כעמיר גורנה את כל הנאמר ונכתב בכל נושא כקטן כגדול. הרב נשאל לדעתו בנושא חיוב במזונות הילדים ע"י חברי כנסת, ותשובתו נדפסה בספר יביע אומר (חלק יא, אבה"ע סוף סימן ס"ז):

עד שש שנים חובה מוחלטת היא המוטלת על האב ולא על האם, ואפילו יש לילד נכסים רבים והון עתק. ואחרי שש שנים, אע"פ שמתקנת חכמים עדיין חייב האב לזונו, מכל מקום אם יש לבן נכסים שיוכל להתפרנס מהם, אין שום חיוב על האב לזונו. (ב"ש סימן ע"א סק"ב). ואפילו לאחר תקנת הרבנות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הראשית לישראל משנת תש"י, שעל האב לזון את בניו ובנותיו עד לגיל חמש עשרה, מכל מקום, אם יש לבן נכסים, הואיל ופרנסתו מובטחת, לא תיקנו בזה כלל. ואם האב איננו אמיד ופרנסתו מצומצמת, ואילו האם אמידה שתוכל לפרנס את הבן או הבת שהם למעלה מגיל שש שנים, יש לחייב את האם במזונות מדין צדקה. אולם אם האב והאם שניהם אמידים, חובת המזונות על האב בלבד.

ועיין בדברי הרה"ג אברהם שפירא זצ"ל בספרו מנחת אברהם (חלק ג' סימן ה'), במ"ש שקרובי האב קודמים לקרובי האם מדין קרוב קרוב קודם בצדקה, ולא שפטורים העשירים מצד האם, אלא שמטילים סכום גדול יותר על קרובים מצד האב. וכן יש להבין גם את דברי הגר"ש ישראלי זצ"ל (חוות בנימין חלק ב סימן מ"ב). דאי לאו הכי, הרי זו דעת מיעוט והלכה כרוב דעות.

המורם מכל המובא לעיל הוא כי חיובה של האם לזון את הבנים מדין צדקה יבוא לכדי מימוש לאחר חיוב האב, לא מיבעיא במקום שחיוב האב הוא משפטי גמור. אלא גם במקום שחייב מדין צדקה, האב קודם. אין בדברינו אלה כדי לפטור כליל את האם, אלא לחייבה בחיוב משני, לאחר האב. ובזה מקום שיקול דעת בית הדין אם האב עני. ועיין מה שסיים בדברי שו"ת השני המובא לעיל:

אין החיוב מוטל אלא מדין שהוא נחשב קרוב יותר וראוי להוציא ממנו צדקה יותר מזולתו והדבר תלוי ברשות הדיין להעריך עושר שניהם גם טיפול שניהם.

יג. ויש עוד להעיר הרבה על פי מה שכתב המעשה רקח המובא לעיל, (בד"ה שוב עלה בדעתי), שפסק על פי המציאות השכיחה, שמכוון שרוצה האישה להינשא יש לפוטרה מחובתה. הרי שהורה לנו להתבונן נכוחה. והנה בימינו, הגברים הם שמשקמים את עצמם תוך שנים ספורות לאחר גירושיהם, בממוצע תוך שלוש שנים ממסדים "זוגיות חדשה" כפי שהדבר מכונה עתה לאסוננו, כדת משה וישראל או שלא כדת משה וישראל. התוצאה המצערת היא שגם אם נפסק על משמורת משותפת, והופחתו בעטיה המזונות המוטלים על האב, האם נשארת הן ללא משמורת משותפת בפועל, והן בתשלום מזונות מופחת.

יד. בנידון דידן

כאמור בפתיחה, ביה"ד הגדול בהחלטה מיום 19.11.2020 (עמוד אחרון, מסקנות סעיף ה') העמיד את סך המזונות עליו הוסכם בהסכם הגירושין נשוא המחלוקת בין הצדדים, כמזונות זמניים. כלומר האב משלם 4000 ₪ מזונות ומדור עבור 4 ילדים. סכום זה הועלה ע"י ביה"ד ירושלים לסך 5000 ₪. כשבגרה הבת הבכורה לגיל 18, חזר הסכום ל-4000 ₪ בחודש.

הצדדים הגישו סיכומים, וכל אחד אף הגיש סיכומי תשובה לסיכומי הצד השני.

טענות האם

א. האם תובעת הגדלת מזונות ל 1500 ₪ לילד לחודש, ובנוסף 2000 ₪ דמי מדור.

ב. האם רכשה דירה לאחר הגירושין. מימון הרכישה היה ע"י מחצית הדירה הקודמת אותה רכש הגרוש ממנה, ומשכנתא בסך 666,000 ₪ (הסכום עליו הצהירה בתביעת המזונות הראשונה). בנוסף, לצורך רכישת הדירה נטלה האישה שלוש הלוואות נוספות ממקורות שונים העולים לסך 233,000 ₪. סך כל ההלוואות לצורך הדירה – 899,000 ₪.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ג. עוד תובעת האם לחייב את האב בתשלום מזונות גם עבור בתם הבגירה, משום שאובחנה כלוקה באוטיזם.
- ד. האם צירפה טבלת הוצאות הילדים, ולפיה הוצאת ארבעת הקטינים 11,890 ₪ לחודש, ובתוספת הוצאות הבת שכעת היא בגירה – 15,300 ₪ לחודש.
- ה. הגרושה טוענת כי לגרוש יכולת כלכלית, שהרי רכש את חלקה בדירת הצדדים, ומכרה לאחר מכן להוריו. ושוב לאחר חודש רכש דירה נוספת בה הוא מתגורר עם רעייתו. לדבריה, מכירת הדירה הראשונה להוריו הייתה ללא תמורה, דירה זו מושכרת וממנה משולמים דמי המזונות.
- ו. עוד טוענת הגרושה כי אף שכעת גיל הילדים הוא למעלה מגיל שש, התביעה הוגשה בשעה שהבת הייתה בת 2.5 שנים. ויש לחייבו מיום הגשת התביעה. וכן הבת הבכירה הייתה בת 14 כשהוגשה התביעה.
- ז. הגרושה טוענת כי עובדת נישואיו השניים של האב והולדת ילדים, אינם נחשבים כשינוי נסיבות המצדיקות הפחתת מזונות.

טענות האב

1. האיש לומד בכולל ומלגתו 2000 ₪.
2. בבעלותו מחצית דירה בה הוא מתגורר עם רעייתו וילדיהם, ולא 2 דירות כטענת הגרושה.
3. מכוון שנולדו להם שני ילדים שהם קטני קטנים, הרי כאן שינוי נסיבות. ועוד - חובתו לזונם גוברת על חובתו לזון את ילדיו שעברו את גיל שש.
4. סכום המזונות נקבע בהסכם בהסכמת האם. אף שההסכם בוטל ע"י ביה"ד הגדול, אין זה גורע מהסכמת האם לסכום עליו הסיכמה ואף לא ערערה.
5. לדבריו, אורח חיי האם מצביעה על יכולת כלכלית, שכן קנתה ושיפצה דירת 5 חדרים, ואף נוסעת מידי פעם לחו"ל.

להלן פסק הדין בעניין המזונות:

- א. משכורתה של האם ע"פ תלושי השכר שצורפו – 6500 ₪ לחודש. לזה יש להוסיף עוד 500 ₪ שע"פ הודאתה מרוויחה מסירוק פאות. כלומר 7000 ₪. גם אם נניח כי הגרושה מוציאה רק כשליש מסכום זה למחייתה, כלומר כ-2300 ₪ לחודש, נותר לה משלה למזונות הילדים הקטינים 4,700 ₪ לחודש. כלומר 1175 ₪ לילד למזונות ומדור עוד לפני מחציות. בפועל, יש להפחית עוד את תשלום החובות אותן נטלה כדי לרכוש דירה. פעולה זו צריכה לשמח את האב בידיעתו שלילדיו קורת גג בטוחה.
- ב. בכל כתבי ביה"ד בדיונים שנמשכו שנים בהרכבים שונים, לא טען האב כי הוצאות הקטינים אינם כפי שפורטו.
- ג. כמו כן, האב לא טען כי האם מרוויחה יותר ממה שהצהירה, או שלא נטלה את ההלוואות עליהן הצהירה.
- ד. וכן – האב לא טען כי הדירה הראשונה נמכרה להוריו בתמורה כלשהי.
- ה. המשמעות – האב מודה בכל העובדות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ו. למרות היות האב אברך בעל מלגה של 2000 ₪, הוא עצמו חתם על הסכם גירושין בו חייב עצמו ב-4000 ₪ לחודש. כפול מהכנסתו המוצהרת. כלומר הודה בפועל כי הכנסתו אינה משקפת את יכולתו. אין בביטול ההסכם ע"י ביה"ד הגדול כדי לבטל מסקנה זו.
- ז. משמורת הילדים בפועל הינה כולה אצל האם, חוץ מפגישות בנות שעות שאין בהן בהכרח נטל כלכלי. בתיק זה מנוהל במקביל שיג ושיח אודות חידוש הפגישות ומיסודן. וביה"ד ימשיך את טיפולו בנושא זה, אולם אין בהם השלכה מעשית על גובה המזונות.
- ח. טענת האב לשינוי נסיבות בעקבות הקמת משפחה אינה מתקבלת. מציאות של נישואים שניים צפויה היא, ונלקחת בחשבון במועד הגירושין וחתימה על הסכם. בוודאי אצל אדם ירא שמיים החי לפי ציווי ההלכה כבנידון דידן.
- ט. טענת האב לשוני ברמת החיוב בין ילדיו הקטנים לקטני קטנים אינה מתקבלת. הראינו לדעת לעיל בחלק ההלכתי, כי חובת האב היא חובה מוחלטת גם בילדים שמעל גיל שש אף שיסוד חיובם הוא מדיני צדקה. עוד הראינו כי גם בחיוב צדקה, חובת האב קודמת לחובת האם.
- י. תביעת האם כי האב יחויב במזונות עבור הבת הבגירה אינה מתקבלת. גיל הבת הוא 19 שנים. מכון שהיא עובדת, אף שבהיקף משרה מצומצם, וזכאית לגמלת ביטוח לאומי עקב מצבה, הרי אין חיוב הלכתי או חוקי על האב לזונה, מעבר לחיוב אנושי פשוט לכל בר דעת.
- יא. ביה"ד אינו מקבל את קביעת סכומי המזונות לילד כפי שנקבעה בפסקי בית המשפט לענייני משפחה. נצטט דוגמה :

"אין עוד מקום לצמצם צרכי קטינים לצרכים הכרחיים בלבד אלא שיש לספק את מלוא צרכיהם ואלו הוערכו בסכומים הנעים בין 1900 – 1600 ש"ח כסך מינימלי חודשי שאינו נדרש לראיה"

(עמ"ש מרכז 11-19-65692 ס.נ' ס. 22.9.2020)

בחלק ההלכתי לעיל ראינו כי הגדרת החיוב היא צרכי הילדים כאופן הבינוני שבאותו מקום, ולפי זה קובעים בתי הדין את הסכום בין 1100 ל-1500 ₪ לילד לחודש.

לפיכך, יש להעלות את סכום המזונות, ולקבעו על 1200 ₪ לכל ילד לחודש, סה"כ 4800 ₪ לא כולל מחציות.

(נעיר, שבכך השוו הוצאות האב להוצאות האם למזונות הילדים, אף שאין זו המטרה) .

יב. דמי מדור – ביום 20.05.2021 ניתן פסק דין ע"י ביה"ד הגדול, מהרה"ג עמוס, הרה"ג נהרי ורה"ג לוז, המתייחס למצב בו לאם דירה משלה ועל הדירה רובצת משכנתא, בשאלה האם יחויב האב בתשלום מדור, או לא יחויב בהנחה שתשלום המשכנתא הוא תשלום הוני של האישה.

אלה דברי ביה"ד הגדול הנוגעים לענייננו :

במסגרת הבהרה של בית הדין האזורי מיום י"ז באדר התשפ"א (1.3.21) נדחתה בקשת האם לחייב את האב בדמי מדור, גם אם האם תרכוש את חלקו בדירה, על ידי השתתפותו בתשלום הלוואת המשכנתא. ונימוקו הוא שהלוואת המשכנתא היא הלוואה שלוקחת האישה – האם, ופירעונה הוא פירעון חוב שלה, ואין סיבה לחייב את האיש להגדיל את הונה של האישה. נימוקו של

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין האזורי הוא פשוט, מתקבל על הדעת, וטיעונה של המערערת בעניין זה אין לו מקום.

אולם מפסק הדין (ובפרט מהבהרת בית הדין מיום י"ז באדר התשפ"א – 1.3.21 וכפי שמוכח מדעת המיעוט) משתמע שאם האישה – האם תקנה את חלקו של האיש בדירה, לא רק שהאיש לא יחויב בהשתתפות בפירעון הלוואת המשכנתה (עמדה שכאמור מקובלת עלינו), אלא שלא יחויב כלל בדמי מדור.

'משתמע' זה לא נראה לנו כלל. חלק זה של הערעור מתקבל ויש לקצוב דמי מדור בכל מקרה, וכמקובל.

החייב בדמי מדור מוטל על האב (לפחות בחלקו, בקטינים מעל גיל שש), ואין הבדל אם מדורם של הקטינים הוא בדירה שכורה של גורם שלישי או על ידי מגורים בדירתה של האישה. יש לשער כמה היו עולים דמי השכירות בדירתה, אילו העמידה אותה להשכרה והאב יחויב בתשלום חלקו היחסי. המקובל הוא לחייב בארבעים אחוזים מדמי השכירות המלאים, ואין סיבה לחרוג מעיקרון זה בנסיבות התיק הנוכחי, אם האישה תקנה את חלקו של המשיב בדירה.

עד כאן ציטוט פס"ד ביה"ד הגדול.

משמעות הדברים – על האב לשלם דמי מדור עבור ארבעת ילדיו. עם זאת, יש לחייבו חלק יחסי בדירת ארבעה חדרים, בהנחה שבציבור החרדי, יהיה חדר לאם, שני חדרים לשני ילדים בחדר, וסלון.

בבדיקה שערך ביה"ד עולה כי עלות שכירות לדירת 4 חדרים באזור בו מתגוררת האם הינו כ- 4000 ₪.

לפיכך, ביה"ד מחייב את האב בדמי מדור בסך 1600 ₪ סך הכל עולה ל-6400 ₪ לחודש. יג. התביעה לחיוב בהגדלה רטרואקטיבית- בחודש 01.2019 ניתנה החלטת ביה"ד. שם בסעיף י' :

לאור העובדה שהילדים לא ישהו עם האב בהסדרי שהות, אין ספק שהוצאות האם לטיפול הילדים יגדלו וזכותה להגיש תביעה להגדלת מזונות

לפיכך פסק הדין על הגדלת המזונות יחושב ממועד החלטת ביה"ד הגדול על פי החישוב הבא :

1. בפסק הדין העלנו את חיוב הבעל ב 200 ₪ לכל ילד לחודש, סה"כ 800 ₪ עבור ארבעת הקטינים דהיום. מהחלטת ביה"ד הגדול חלפו 36 חדשים. כלומר עבור ארבעת הקטינים יש להוסיף 28,800 ₪.
2. בעניין הבת [ש]- למעשה נפסק בפסק דין זה מזונות 1200 ₪ לילד לחודש. האב חייב בסכום זה מיום החלטת ביה"ד הגדול הנ"ל – 01.2019 עד הגיע הבת [ש] לגיל 18, בחודש 09.2020. כלומר סה"כ 20 חודשים. סה"כ 24,000 ₪. הערה – החלטת ביה"ד ירושלים המגדילה ב 1000 ₪ את חיוב המזונות ניתנה בחודש 01.2020. ככל שהאב שילם בעקבות החלטה זו, יש להפחית את הסכום ששולם. לפיכך, על האב להגיש אסמכתאות על תשלום אם היה. לאחר מכן תינתן החלטה סופית בסעיף זה.
3. על האב להגיב בתוך 14 יום מיום מתן פסק דין זה האם יבקש לשלם חובות אלו בכת אחת, ובתוך איזו תקופה. או מבקש מביה"ד לחלק את הסכומים בסעיף זה ובסעיף 1 ובאיזה אופן.

יד. חיוב מזונות האב עבור כל ילד הינו עד גיל 18 או סיום לימודי התיכון המאוחר מבניהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טו. חיוב מחציות הוצאות חינוך והוצאות רפואיות- בהסכם הגירושין שנחתם בתאריך
30/06/2016 נקבע:

הוצאות מיוחדות בעניין חינוך הילדים אשר יידרשו וזאת על פי המלצה של גורם מוסמך מוסכם על הצדדים. בהיעדר הסכמה יכריע בית הדין על זהות המומחה וכן הוצאות רפואיות אשר אינם מכוסות על ידי קופ"ח או ביטוח בריאות ממלכתי ישאו הצדדים בחלקים שווים. בהיעדר הסכמה יובא העניין להכרעת בית הדין.

חיוב מחצית מהוצאות החינוך המוטל על האב ימשיך כפי שנקבע בהסכם הגירושין. חיוב מחצית מהוצאות הרפואיות על האב שאינם מכוסות בביטוח קופת החולים לאחר המלצת גורם רפואי מוסמך. בהיעדר הסכמה על זהות המומחה יפנו הצדדים להכרעת בית הדין.

הרב אריה אוריאל

מצטרפים למסקנות :

הרב צבי ברינבאום – אב"ד

הרב נפתלי הייזלר

פסק הדין ניתן לפרסום בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ט' באדר א' התשפ"ב (10/02/2022).

הרב נפתלי הייזלר

הרב אריה אוריאל

הרב צבי ברינבאום – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה